

AJANKOHTAISTA

Demokraattiset arvot ja opettajien tietoisuus – *Demokratiske verdier og lærerbevissthet* -konferenssi Oslossa 22.–23.10.2012

Tuure Tammi

Pohjoismaisten ministerien koolle kutsumassa *Demokratiske verdier og lærerbevissthet* -konferenssissa oli tarkoituksena ruotia vuoden 2009 *International Civic and Citizenship Education Study (ICCS)* -tutkimukseen [1] osallistuneiden Pohjoismaiden – Suomen, Ruotsin, Norjan ja Tanskan – tuloksia ja pohtia niiden didaktisia implikaatioita eri maiden näkökulmista. Konferenssi osoittautui hyvin monipuoliseksi aihepiirien liikkua niin mikro- kuin makrotasolla, maiden välisiä samankaltaisuuksia etsien ja erontekoa tehden.

Ensimmäisenä päivänä tarkasteltiin yhteiskuntatiedollisten sisältöjen opetusta eri maiden opettajankoulutuksissa, ICCS-tutkimuksen osiota opettajien arvoista ja opetusmenetelmistä sekä oppilaiden tietämyksissä havaittuja eroja. Näyttäisi siltä, että yhteiskunnallisia sisältöjä painotetaan muiden Pohjoismaiden opettajankoulutuksissa Suomea enemmän. Suomalaisten konferenssiesityksen kritiikki opettajankoulutuksemme yhteiskunnallisen aineksen vähäisyyttä kohtaan herättikin pohjoismaiset kollegat kysymään, eikö suomalainen opettajankoulutus olekaan maailman kehittyneintä. Koulutuksemme brändäys näytti pureen myös naapurimaissamme.

Hyödyllisenä uutena näkökulmana mainittakoon Erik Amnån lisäys perinteisen aktiivisen ja passiivisen kansalaisen jakoon. Hänen mukaansa passiivisten kansalaisten kategoria koostuu itse asiassa kolmesta eri passiivisuuden ryhmästä: irrottautuneista (*disengaged*), valmiustilassa olevista (*stand-by*) sekä pettyneistä ja vihamielisistä (*disillusioned*). Näistä ensimmäiset seuraavat yhteiskunnallisia keskusteluja, mutta he eivät osallistu niihin näkyvästi. Toista ryhmää kuvaa aktivoituminen valikoiduissa asioissa. Amnån mukaan vain viimeinen ryhmä muodostaa joukon, jonka integroitumisesta yhteiskuntaan on syytä olla huolissaan. Keskusteluosiossa (joita olisi voinut olla enemmän kuin vain yksi päivässä) peräänkuulutettiin huomion kiinnittämistä antidemokraattisia asenteita kohtaan: millä tavoin opettajankoulutuksen tulisi nostaa ääri-ilmiöitä keskusteluun ja miten lisätä opiskelijoiden kriittistä poliittista lukutaitoa? Kriittisen ajattelun taito näyttäisi olevan tavoiteltavaa paitsi seminaariin osallistujien myös opettajien mielestä, sillä ICCS-tutkimuksessa opettajat nostivat kriittisen ajattelun taidon tärkeimmäksi opetettavaksi kansalaistaidoksi kaikissa Pohjoismaissa. Mutta ohjaako kriittisyyden painotus opiskelijoita ja opettajia irrottautuneiksi tai valmiustilassa oleviksi kansalaisiksi, joilla ehkä riittää näkemystä mutta ei niinkään halua ryhtyä ajamaan asioita poliittisella kentällä? ICCS:n mukaan pohjoismaalaisia nuoria näyttäisi yhdistävän nimenomaan suhteellisen vähäinen halukkuus osallistua.

Konferenssipäivän jälkeen, ennen illallista keskustelin muutaman norjalaisen kanssa vanhempien nälkälakon seurauksena syntyneestä Chicagon Social Justice High Schoolista sekä viimeaikaisista opettajalakoista Chicagossa. Molempia tapauksia näytti yhdistäneen muun muassa kamppailu vähempiosaiten oppilaiden oikeuksista koulutukseen. Näiden tapausten innoittamina pohdimme myös Chantal Mouffin ja Jacques Ranciéren ajatusten pedagogisia soveltamismahdollisuuksia. He näkevät sellaisen toiminnan demokratian näkökulmasta erityisen tärkeänä, joka haastaa olemassa olevaa järjestystä tasa-arvoisuuteen (*equality*) viitaten. Jotkin kouluarjessa esiintyvät ristiriidat opettajan ja oppilaiden välillä voitaisiinkin tulkita demokraattisen subjektin kehittymisen näkökulmasta merkityksellisinä. Tällöin merkittäväksi nousee, nähdäänkö ristiriidat ja erimielisyys mahdollisuuksina, vai tukahdutetaanko ne. Mahtuvatko sekä totteleminen että vastustaminen hyvän kansalaisen (tai oppilaan) käsitteeseen?

Toisena päivänä tarkastelun keskiössä olivat oppilaiden sosio-ekonomisen taustan ja tietämyksen suhde, oppilaiden tietojen ja itseluottamuksen välinen kuilu, niin laillisen kuin laittoman protestoinnin suosio nuorten keskuudessa sekä globalisaation mukanaan tuomat haasteet koulutukselle ja kouluille. ICCS-tulosten pohjoismainen vertailu oli edelleen keskeisessä roolissa. Etenkin suomalaisnuorten heikkoa poliittista itseluottamusta (kokemusta omien mielipiteiden arvosta sekä haluttomuutta esittää niitä julkisesti) sekä lisääntynyttä valmiutta osallistua laittomaan yhteiskunnalliseen toimintaan ihmeteltiin, vaikka viimeksi mainittu on edelleen alle kansainvälisen keskiarvon. Poliittisen itseluottamuksen lisäämiseksi esitettiin aitojen demokraattisten kokemusten mahdollistamista kouluissa keskustelujen avulla. Helpotukseksi näiden tilanteiden luomista ei nähty helppona projektina, vaan muun muassa edellisen illan keskusteluissa sivuamamme kurin ja vapauden problemaattinen suhde tunnustettiin.

Kuin vastauksena monen painottamalle lisätutkimuksen tarpeelle, esitteli Cecilia Arensmeier tutkimustaan ruotsalaisten oppilaiden ”väärin” vastausten syistä. Yksilö- ja ryhmähaastatteluisaan hän oli keskustellut oppilaiden kanssa ICCS-tutkimuksessa ruotsalaisille vaikeiksi osoittautuneista tehtävistä. Tutkimuksessa ilmeni, että käsitteet kuten markkinatalous, ammattiliitto ja korruptio olivat oppilaille vieraita, mikä vaikeutti suuresti tehtävien ratkaisemista. Lisäksi monissa kysymyksissä oli oppilaita hämääviä elementtejä, jotka veivät huomion pois kysymyksen varsinaisesta fokuksista – esimerkiksi käsitteet pääkieli, virallinen kieli ja traditionaalinen kieli kysymyksessä, jonka fokus oli maahanmuuttajien oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.

Mietin myöhemmin, miksei tutkimuksen kysymyksiä voisi käyttää oppimateriaalina ja luokkahuonekeskusteluiden virikkeenä. Näin opettaja saisi käytännön tietoa oppilaiden ajattelutavoista. Lisäksi yllä kuvatun kaltainen tutkimus Suomen kontekstissa voisi tarjota tulkintoja nuorten vastausten taustalla olevista syistä. Miten nuoret ymmärtävät vaikkapa laillista ja laitonta osallistumista käsittävät kysymykset? Minkälaiset ajatusprosessit ovat valittujen vastausten taustalla tai miten politiikan tai yhteiskunnallisuuden käsite testin yhteydessä ymmärretään?

Käsitteiden emotionaaliseen painolastiin viitaten yksi konferenssin järjestäjistä totesi politiikan käsitteellä olevan taipumusta pelottaa nuoria. Konferenssissa myös tuotiin esille, että kiinnostus yhteiskunnallisista asioista näyttäisi lisääntyvän silloin, kun ympärillä tapahtuu jotain kiinnostavaa. Opetussuunnitelma voisikin kannustaa opettajia reagoimaan lähiympäristön ja yhteiskunnan tapahtumiin vahvemmin myös alakouluissa. Tätä voisi pohdita myös kohta alkavassa perusopetuksen vuosiluokkien 4–6 yhteiskuntaopin opetussuunnitelman valmistelussa.

Vaikka ICCS-tutkimus kertoo kaikista Pohjoismaista samankaltaista viestiä nuorten

osallistumishalukkuudesta ja asenteista, on demokratiaan eri maissa kasvatettu eri tavoin. Tanskassa kansalaistaidot, elämänfilosofia ja kristillinen uskonto muodostavat oman oppiaineensa (*Kristendom, livsoplysning, medborgerskab*), ja Ruotsissa keskustelevat luokkahuonekokoukset ovat osa koulun arkea. Eräs osallistuja kertoi norjalaisesta usean vuosikymmenen ajan jatkuneesta lukiokokeilusta, jossa oppilaat olivat mukana niin palkkaamassa koulun työntekijöitä kuin valitsemassa koulun johtoa. Kommentin pyrkimyksenä oli muistuttaa osallistujia niistä kaikista mahdollisuuksista, joita meillä on vielä kokeilematta mitä tulee demokratian ja kasvatuksen yhdistämiseen. Tosin Suomessa muistot 1970-luvun radikaalista kouludemokratiasta heijastuvat yhä niihin kehyksiin, joissa kokeiluja tehdään.

On selvää, että Suomessa ICCS 2009 sekä samanlaista viestiä kantanut Cived 1999 ovat ohjanneet tutkijoita ja päättäjiä huolestumaan nuorten osallistumishalukkuudesta. Tutkimukset eivät kuitenkaan vastaa kysymyksiin, millä tavoin osallistujat ovat ymmärtäneet käytetyt käsitteet, missä määrin perinteisen politiikanteon epäkiinnostavuus on nuorison ikävaiheeseen kuuluva ilmiö tai minkälainen ajatusketju on laittamaan protestointiin osallistumisen taustalla. On kiinnostava pohtia mistä suomalaisten kahdeksaluokkalaisten hyvä yhteiskunnallinen tietämys johtuu, sillä yhteiskuntaoppia opetetaan perinteisesti vasta yhdeksännellä luokalla.

Konferenssissa tuotiin esille, ettei tutkimus kerro ainoastaan siitä, miten koulu on onnistunut yhteiskunnallisten sisältöjen opettamisessa, vaan se myös heijastelee laajemmin niitä moninaisia ympäristöjä, joissa nuoret elävät ja kasvavat. Tulokset antavatkin aihetta tutkia nuorten toimintaympäristöjä sekä ajattelua perusteellisemmin, ehkäpä nostaen esiin myös toisenlaisia tapoja ymmärtää yhteiskunnallista osallistumista. Keskeisenä johtopäätöksenä konferenssissa ilmoille jäi tarve tuloksia selittävälle laadulliselle kenttätutkimukselle.

Vitteet

[1] Tässä kirjoituksessa en erityisemmin perehdy ICCS-tutkimuksen tuloksiin, sillä tarkoituksena on tuoda esiin tunnelmia sekä tämänhetkisen keskustelun keskeisiä argumentteja. Kiinnostuneille suosittelen ICCS 2009 -tutkimuksen loppuraporttia (Suoninen ym. 2010) sekä myös tätä edeltäneen Cived 1999 -tutkimuksen loppuraporttia (Suutarinen ym. 2001).

Kirjallisuus

Suoninen, Annika, Kupari, Pekka & Törmäkangas, Kari 2010. Nuorten yhteiskunnalliset tiedot, osallistuminen ja asenteet. Kansainvälisen ICCS 2009 -tutkimuksen päätulokset. Jyväskylän yliopisto.

Suutarinen, Sakari, Brunell, Viking, Poutiainen, Annikki, Puhakka, Eija, Saari, Hannu & Törmäkangas, Kari 2001. Suomen peruskoulun päättövaiheessa olevien nuorten yhteiskunnalliset tiedot, taidot, käsitykset, asenteet ja toiminta 28 maan kansainvälisessä vertailussa. Tulosten yhteenveto. Jyväskylä: Koulutuksen tutkimuslaitos.

Tuure Tammi työstää aihepiiriin liittyvää väitöskirjaa Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksella.